

АНОТАЦІЯ

Костишин Ю.С. Розвиток митного контролю в системі фінансової безпеки держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **072 – Фінанси, банківська справа та страхування.** – Державний університет «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню, поглибленню теоретичних засад, розширенню методичного інструментарію та формуванню організаційних положень щодо розвитку митного контролю у системі фінансової безпеки держави. У роботі сформульовано висновки та рекомендації, спрямовані на удосконалення функціонування механізму митного контролю як інструменту забезпечення фінансової безпеки держави.

В дисертації здійснений критичний аналіз наукових підходів до дослідження категорії митного контролю, в результаті чого визначено чотири основні підходи (функціональний, процесний, методологічний та фінансовий), що дозволило зробити висновок про комплексний характер останнього. На підставі декомпозиційного аналізу виокремлено особливості митного контролю та запропоновано авторське трактування цієї категорії як особливого виду державного фінансового контролю, що здійснюється у зонах митного контролю уповноваженими суб'єктами під час переміщення товарів та інших предметів (залежно від їх виду та мети переміщення), сплати митних платежів, виконання приписів контролюючих органів, моніторингу виконання приписів, визначеними методами (документальна перевірка, огляд, постмитний аудит, опитування тощо) та спрямований на попередження порушень та дотримання підконтрольними суб'єктами чинного законодавства.

В результаті аналізу категоріально-понятійного апарату фінансової безпеки сформовано такі концептуальні підходи до трактування її сутності:

1) суб'єктний підхід; 2) об'єктний підхід; 3) інституціональний; 4) системний. В дисертації обґрунтовано, що методологічною основою дослідження фінансової безпеки доцільно обрати системний підхід, що обумовлено важливістю її вивчення як складного взаємозв'язку окремих підсистем, рівнів та елементів системи, що надасть можливість досягнути позитивного системного ефекту. Сформовано концептуальні засади формування системи фінансової безпеки, яка складається з трьох взаємопов'язаних підсистем: 1) функціонально-цільової; 2) суб'єктно-об'єктної; 3) забезпечувальної підсистеми, яка містить кадрове, нормативно-правове, методологічне, організаційне та інформаційне забезпечення.

У результаті досліджень уточнено, що під механізмом митного контролю варто розуміти процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в межах здійснюваної митної політики для дотримання визначеного рівня фінансової безпеки держави за наявності сформованого нормативно-правового, кадрового, інформаційного та організаційного забезпечення. Це визначило формування структури вище зазначеного механізму в системі фінансової безпеки держави, що містить суб'єктно-об'єктну складову механізму, які взаємодіють шляхом використання контрольних методів, блок оцінки результатів контролю з позиції дотримання встановлених індикаторів фінансової безпеки, управлінське рішення за результатами проведеного митного контролю, що спрямовано на реалізацію впливу на порушників митного законодавства шляхом застосування штрафних санкцій, позбавлення ліцензій, застосування інших заходів адміністративного впливу тощо.

На підставі оцінки структури механізму митного контролю та його двох взаємопов'язаних складових – бюджетного (фіскального) та валютного контролю, проведено моніторинг результативності контрольної-перевірочної діяльності контролюючих суб'єктів за такими видами контрольних заходів:

1) заходи бюджетного (фіскального) контролю, які містять: а) дотримання податкового, валютного та митного законодавства; б) оцінку повноти сплати

митних платежів до бюджету; в) контроль правомірності застосування суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митних пільг; 2) заходи валютного контролю, які здійснюються в межах компетенції контролюючих суб'єктів. Визначено, що більшість контрольних функцій митниць зосереджено на реалізації фіскальних контрольних заходів, що потребує розвитку митного контролю в напрямі посилення його превентивності та впровадження системи безперервного контролю.

На основі проведеного аналізу контрольних заходів Рахункової Палати виявлено взаємозв'язок потенційних загроз системі фінансової безпеки держави у митній сфері з недосконалістю підсистем механізму митного контролю, що надало можливість диференціювати: загрози суб'єктно-об'єктної складової та її забезпечення (організаційного, нормативно-правового, кадрового та інформаційного); загрози, пов'язані з застосуванням контрольних методів; загрози, обумовлені функціонуванням блоку оцінки результатів контролю з позиції дотримання встановлених індикаторів фінансової безпеки та блоку прийняття управлінського рішення за результатами проведеного митного контролю. Така ідентифікація сприяла в подальшому розробці заходів нівелювання негативного впливу означених загроз через удосконалення та розвиток складових механізму митного контролю, спрямованого на їх попередження та уникнення.

Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки, який є поєднанням підходу, орієнтованого на бенчмаркінг результатів із застосуванням методу Евклідової відстані, та клієнтоорієнтованого підходу, **результатом використання якого є визначення** інтегрального показника ефективності діяльності регіональних митниць та ідентифікація місця кожної митниці в отриманому кінцевому рейтингу шляхом проведеного ранжування з використанням методики «суми місць». Прикладне застосування запропонованого науково-методичного підходу дозволило визначити ефективність діяльності митних органів з позиції збільшення митних надходжень до бюджету та забезпечення відповідного рівня

фінансової безпеки, встановити ступінь задоволеності користувачів митних послуг діяльністю митних органів у контексті формування «сервісної митниці». Удосконалено методичний підхід до виявлення, оцінки та усунення стратегічних розривів як об'єкта митного контролю під час дослідження питань забезпечення фінансової безпеки, розроблений на підставі методики «GAR-аналізу», що, на відміну від попередніх, в якості контрольного показника визначає величину розрахованих GAR-розривів між запланованими та фактично отриманими сумами митних надходжень до державного бюджету; оцінку причин виникнення стратегічних розривів та дозволяє сформулювати стратегічні ініціативи щодо розвитку митного контролю у системі забезпечення фінансової безпеки держави, пов'язані з структурою його механізму.

Запропоновано організаційну модель митного контролю, що відрізняється такими ознаками: 1) новим елементом організаційної моделі є правоохоронний орган, який виконує функції координатора між податковою та митною службами, слідчі та оперативні функції у сфері виявлення та усунення порушень митних правил; 2) трирівнева система митного контролю (стратегічний, оперативний, тактичний рівні), яка дозволяє диференціювати його за рівнем відповідальності суб'єктів формування та реалізації митної політики у системі фінансової безпеки держави; 3) формування відділів внутрішнього аудиту у структурах Державної митної та податкової служб; 4) збереження у структурі митного контролю регіональних митниць як визначального суб'єкта реалізації митного контролю на тактичному рівні; 5) орієнтація моделі на безперервність митного контролю. Впровадження запропонованої організаційної моделі митного контролю в системі фінансової безпеки сприятиме захисту національних інтересів, зниженню та усуненню митних порушень суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Розроблено модернізовану концепцію митного контролю в системі фінансової безпеки на основі принципу безперервності, елементами якої є електронне декларування; розвинута митна інфраструктура; сучасні інструменти та методи здійснення митного контролю; кваліфіковані кадри

митного контролю. Очікуваними результатами (наслідками впровадження) концепції митного контролю є: 1) зростання частки добросовісних платників податків – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; 2) інтеграція митних органів у міжнародну систему митного адміністрування; 3) підвищення рівня фінансової безпеки держави (передусім, бюджетної та валютної); 4) зростання прозорості митних операцій.

Ключові слова: митний контроль, механізм митного контролю, державний фінансовий контроль, фінансова безпека, експорт, імпорт, товарообіг, світова торгівля, глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, митний пост-аудит, Державна митна служба, митні платежі, податковий контроль, податкова політика, публічні фінанси, валютний контроль, доходи державного бюджету.

ABSTRACT

Kostyshyn Yu.S. Development of customs control in the system of financial security of the state. - Qualified scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty **072 «Finance, Banking and Insurance»**. - Zhytomyr Polytechnic State University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2021.

The dissertation is devoted to complex research, deepening of theoretical bases, expansion of methodical tools and formation of organizational provisions on development of customs control in the system of financial security of the state. The paper formulates conclusions and recommendations aimed at improving the functioning of the customs control mechanism as a tool to ensure the financial security of the state. The dissertation provides a critical analysis of scientific approaches to the study of the category of customs control, resulting in four main approaches (functional, process, methodological and financial), which allowed us to conclude about the complex nature of the latter. Based on the decomposition analysis, the peculiarities of customs control are singled out and the author's interpretation of this category as a special type of state financial control carried out in customs control zones by authorized entities during movement of goods and other items payments, execution of instructions of controlling bodies, monitoring of execution of instructions, certain methods (documentary check, inspection, post-customs audit, interrogation, etc.) and aimed at prevention of violations and observance by the controlled subjects of the current legislation. As a result of the analysis of the categorical-conceptual apparatus of financial security the following conceptual approaches to the interpretation of its essence are formed: 1) subjective approach; 2) object approach; 3) institutional; 4) system. The dissertation substantiates that the methodological basis of the study of financial security is appropriate to choose a systems approach, due to the importance of its study as a complex relationship of individual subsystems, levels and elements of the system, which will achieve a positive systemic effect. Conceptual bases of formation of system of financial safety which consists of three interconnected subsystems are formed: 1) functional-target; 2)

subject-object; 3) security subsystem, which contains personnel, legal, methodological, organizational and information support. As a result of research it is specified that under the mechanism of customs control it is necessary to understand process of influence of the subject of customs control on object by means of the methods used within the carried-out customs policy for observance of the certain level of financial safety of the state in the presence of the formed normative information and organizational support. This determined the formation of the structure of the above mechanism in the system of financial security of the state, which contains the subject-object component of the mechanism, which interact through the use of control methods, the unit of evaluation of control results from the standpoint of compliance, which is aimed at implementing the impact on violators of customs legislation through the application of penalties, revocation of licenses, the application of other measures of administrative influence, etc.

Based on the assessment of the structure of the customs control mechanism and its two interrelated components - budget (fiscal) and currency control, the effectiveness of control and verification activities of controlling entities was monitored for the following types of control measures: 1) budget (fiscal) control measures, which include: a) compliance with tax, currency and customs legislation; b) assessment of the completeness of payment of customs duties to the budget; c) control of legality of application of customs privileges by subjects of foreign economic activity; 2) currency control measures carried out within the competence of controlling entities. It is determined that most of the control functions of customs are focused on the implementation of fiscal control measures, which requires the development of customs control in the direction of strengthening its prevention and the introduction of a system of continuous control. Based on the analysis of control measures of the Accounting Chamber revealed the relationship of potential threats to the financial security of the state in the customs sphere with the imperfection of the subsystems of the customs control mechanism, which made it possible to differentiate: threats of subject-object component and its provision (organizational, regulatory legal, personnel and information); threats associated with the use of

control methods; threats caused by the operation of the unit for assessing the results of control from the standpoint of compliance with the established indicators of financial security and the unit for making management decisions based on the results of customs control. Such identification contributed to the further development of measures to mitigate the negative impact of these threats through the improvement and development of the components of the customs control mechanism aimed at preventing and avoiding them. A scientific and methodological approach to assessing the effectiveness of customs control in the financial security system, which is a combination of an approach focused on benchmarking results using the Euclidean distance method, and a customer-oriented approach, the result of which is to determine an integrated indicator of efficiency of each regional customs and identification customs in the final rating obtained by ranking using the method of "sum of places". Applied application of the proposed scientific and methodological approach allowed to determine the effectiveness of customs authorities from the standpoint of increasing customs revenues and ensuring the appropriate level of financial security, to establish the degree of satisfaction of customs users with the activities of customs authorities in the context of "service customs". Improved methodological approach to identifying, assessing and eliminating strategic gaps as an object of customs control in the study of financial security, developed on the basis of the method of "GAP-analysis", which, unlike previous ones, as a benchmark determines the value of calculated GAP- gaps between the planned and actually received amounts of customs revenues to the state budget; assessment of the causes of strategic gaps and allows to form strategic initiatives for the development of customs control in the system of financial security of the state, related to the structure of its mechanism. An organizational model of customs control is proposed, which differs in the following features: 1) a new element of the organizational model is a law enforcement agency, which performs the functions of coordinator between tax and customs services, investigative and operational functions in detecting and eliminating violations of customs rules; 2) three-level system of customs control (strategic, operational, tactical levels), which allows to differentiate it according to

the level of responsibility of the subjects of formation and implementation of customs policy in the system of financial security of the state; 3) formation of internal audit departments in the structures of the State Customs and Tax Services; 4) preservation in the structure of customs control of regional customs as a determining subject of customs control at the tactical level; 5) the focus of the model on the continuity of customs control. The introduction of the proposed organizational model of customs control in the financial security system will help protect national interests, reduce and eliminate customs violations by foreign economic entities.

A modernized concept of customs control in the financial security system based on the principle of continuity, the elements of which are electronic declaration; developed customs infrastructure; modern tools and methods of customs control; qualified personnel of customs control. The expected results (consequences of implementation) of the concept of customs control are: 1) growth of the share of bona fide taxpayers-subjects of foreign economic activity; 2) integration of customs authorities into the international system of customs administration; 3) increasing the level of financial security of the state (primarily budget and currency); 4) increasing the transparency of customs operations.

Keywords: customs control, customs control mechanism, state financial control, financial security, export, import, trade, world trade, globalization, foreign economic activity, customs post-audit, State Customs Service, customs payments, tax control, tax policy, public finance, currency control, state budget revenues.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Костишин Ю.С. Концептуальні засади дослідження митного контролю. *EUROPEAN COOPERATION*. Vol.1 (45). 2020. С. 51-62. URL: https://european-cooperation.eu/index.php/EC/issue/view/46/1_45 (0,67 д.а.) (Польща) ([DOAJ](#), [Crossref](#), [Publons](#), [CEEOL](#), [JournalTOCs](#), Ulrich's, [ERIH PLUS](#), [Index Copernicus](#), [Polska Bibliografia Naukowa](#), [EuroPub](#), [ROAD](#))

У наукових фахових виданнях України які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах:

2. Петрук О.М., Костишин Ю.С. Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Облік і фінанси*. 2020. № 2 (88). С. 93-102. URL: <http://www.afj.org.ua/ua/article/752/> (1,19 д.а.) ([EBSCOhost](#), [Index Copernicus](#), [RePEc](#), [Crossref](#), [DOAJ](#), [ProQuest](#), [J-Gate](#), [РИНЦ](#), [Ulrich's Periodicals Directory](#), [Research Bible](#), [EuroPub](#), [ERIH PLUS](#), [MIAR](#), [Sherpa Romeo](#), [Google Scholar](#), [НБУВ](#)). *Особистий внесок автора: сформовано структуру механізму митного контролю в системі фінансової безпеки держави (0,8 д.а.)*

3. Петрук О.М., Костишин Ю.М. Ідентифікація та оцінка загроз системі фінансової безпеки держави у сфері митного контролю. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2020. Вип. 2 (46). С. 40-51. (1,5 д.а.) URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/7760> ([Index Copernicus](#), [Google Scholar](#), [DOAJ](#); [WorldCat](#), [BASE](#), [Ulrich's Periodical Directory](#), [RePEc](#)). *Особистий внесок автора: виявлення взаємозв'язку потенційних загроз системі фінансової безпеки держави у митній сфері з недосконалістю підсистем механізму митного контролю (1,0 д.а.)*

4. Костишин Ю.С. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. №4 (94). С. 88-98. (1,09 д.а.). URL: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/221934-504255-1-PB.pdf> (Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory; DOAJ; WorldCat; BASE ; Google Scholar, ResearchBib)

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Костишин Ю.С. Митний контроль: оцінка наукових підходів. *Розвиток інтегрованої звітності підприємств: тези виступів міжнародні наукової конференції* (Житомир, 4-5 жовтня 2019 р). Житомир: Житомирська політехніка, 2019 р. 356 с. С. 338-340. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/22686.pdf> (0,14 д.а.).

6. Костишин Ю.С. Суб'єктний склад механізму митного контролю в Україні. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки* (Житомир, 11-15 травня 2020 р.). Житомир: "Житомирська політехніка", 2020. С. 311-312. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/konferentsiya-prysvyachena-dnyu-nauky-11-15-travnnya-2020-r/> (0,24 д.а.).

7. Костишин Ю.С. Методичні підходи до оцінки ефективності митного контролю. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу: тези виступів Міжнар. наук.конф.* (Житомир, 5-6 листопада 2020 р.). Житомир: Житомирська політехніка, 2020. 404 с. С. 254-255. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/zbirnyk-tez-1-1.pdf> (0,2 д.а.).

8. Костишин Ю.С. Модернізація митного контролю в системі фінансової безпеки держави. *Аспекти прогнозування економічного та соціального розвитку країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 30 січня 2021 року). Дніпро: НО «Перспектива», 2021. С. 101-106. (0,23 д.а.)